

Donald Broady, "Litteraturkritiken efter 70-talets undantagstillstånd. Modernismen blir påbjuden ordning", *Dagens Nyheter*, 28 juni 1984, p. 4.

Litteraturkritiken efter 70-talets "undantagstillstånd": Modernismen blir påbjuden ordning

Det sägs att realismen är passé. Litteraturen överskrider inte längre gränsen mellan konst och politik, författare och publik. Verkligheten har övergivits till förmån för "det rena uttrycket, befriat från all mening".
Hur har denna föreställning om ett nytt litterärt klimat kunnat vinna terräng? Donald Broady, kunskapsociolog och medlem av redaktionen för *Kritisk Utbildningstidskrift*, ger här i en första artikel av två några tänkbara förklaringar.

LITTERATUREN flyr politiken. På åttitalet har dokumentär och realism blivit passé. Politisk medvetenhet har lämnat plats för språklig. Så har det sagts bl a i förra sommarens DN-debatt om dikten och dokumentären.

Hur har denna sanning producerats?

Inom författarkåren är den långtifrån självklar, inte ens bland dem som utpekats som representanter för omsvängningen. Stig Larsson har sagt att han inte betraktar sig som modernist utan som realist samt att det skrivs för litet bra realistisk litteratur här i landet.

Lars Norén vållade i höstas bestörtning med sitt beslut att tills vidare inte skriva för svenska scener på grund av älskspolisärra inslag i den teaterdebatt där "Norenvågen" har tagits till inäkt för den politiska dramatikens reträtt. Och i ett radiosamtal har en annan uppborn författare, Ernst Brunner, berättat om erfarenheter från Bonniers förlag:

"Det är en hel uppsjö yngre författare som nu släpps fram av förlagen. Jag kan väl räkna till ett tjugotal verk som jag läst som kunde kallas krångliga böcker och ingenting annat. Jag tror att det är en medveten förlagspolicy, eftersom minst lika många politiska romaner inkommer i manusform men ingen av dessa romaner antas för publicering utan man söker sig nya vägar genom att anta många gånger ofärdig litteratur i hopp om att författarna framöver kanske ska kunna ingå i det man vill se som en ny trend inom den yngre svenska litteraturen."

Förlagsbranschen bidrar alltså, tillsammans med vissa litteraturkritiker i Stockholm, till att det har blivit möjligt att tala om ett nytt litterärt klimat i vilket "den kollektiva och privata verkligheten har övergivits till förmån för ett engagemang i Texten, den rena litteraturen, som bara har en relation till sig själv och strävar efter det rena uttrycket, befriat från all mening", för att citera den SvD-recensent som 9/3 1983 skrev om en debutroman av en jämnårig litteraturkritiker vid samma tidning, Mats Gellerfelt.

Intellektuellt fält

Det följande försöket att sociologiskt förklara detta klimatskifte utgår från den läsning av huvudsadstidningarnas kultursidor som Mikael Palme och jag

Mats Gellerfelt.

företog 1980-82, inspirerade av den franske antropologen och sociologen Pierre Bourdieu.

Låt oss försöka förstå den svenska litteraturkritiken som ett intellektuellt "fält" i Bourdieus mening, dvs ett avskilt område för konkurrens där "investeringar" i form av viss läsning och hemmastaddhet i vissa miljöer avkrävs dem som vill vinna inträde. I detta fält görs "insatser" genom ställningstaganden till aktuella frågor, och där finns "vinster" att hämta, såsom publiceringsmöjligheter och erkännande som kritiker.

Den gemensamma fråga som står på spel i litteraturkritiken gäller hur litteratur och kritik bör skrivas. Övertygelsen att detta är en fråga som det är modan värt att strida om förenar samtliga deltagare och möjliggör fortsatt spel efter omgruppering och palatsrevolutioner. Det mest skandalösa regelbrottet vore att några strida inte om vad det ena eller andra författarskapet är

vårt, utan om vad strider om författarskap är värda.

Ett enkelt sätt att synliggöra "kraftlinjerna" inom litteraturkritikens fält är att - som när man strör järnfilspån i ett magnetfält - studera hur unga och nya kritiker tas emot av de etablerade och vilka orienteringsmöjligheter och rörelseriktningar som fältet tilldelar dem. Mycket lärorikt var att följa Mats Gellerfelts inträde på SvD:s kultursida.

Smakdomare

Han trädde in som smakdomare och behandlade litteraturen som en rämnarbana, där socialrealister, bekännelselitteratörer och överlevande vänsterpropagandister från 88 hamnat på jumboplats, medan författare som har lärt av modernismen och den latinamerikanska romanen tagit täten. Utan krus rangordnade han dagens författare och kommanderade rätting i ledet, utpekande Joyce, Eliot och Eke-

löf till riktikarlar; modernismen inte som gränssprängning, utan som påbjuden ordning.

Gellerfelt utfärdade 1980 rekommendationer som påminner om Exportrådet.

"Jag har bara velat påtala det självklara i att varje estetiskt medveten konstnär av egenintresse följer de internationella strömningarna och intresserar sig för konsten där den är som mest utvecklad. Så har svenska författare gjort löft med internationellt känt resultat." (SvD 4.11.80)

Därmed så han också något annat: Det som skänker litterära verk värde är förbindelser med annan litteratur. Han berömde diktsamlingar genom att understryka att det finns "lärdom, allusioner och citas" i dem, lyfte fram mytens betydelse med hänvisning inte till antropologerna, utan till Eliot, och försökte rättfärdiga en udda genre som nonsensversen genom att försäkra: "T. S. Eliot ålskade den liksom Ekelöf och Joyce."

Vidare var det rätten att tala om litteratur som stod på spel tillsammans med rätten att tysta dem som inte talar rätt, det vill säga de litteraturskribenter som i sin kritik uttalar sig om annat än inomlitterära förbindelser. Låt mig antyda en tänkbar förklaring till att Gellerfelt, 25-årig, beredd tillfälle att skriva detta i SvD 1980.

Sextitalet

Tio år tidigare hade en konsekvens av sextitalets utbildnings-explosion varit att horder av tjugofemåringar funnit sig utestängda från sådana karriärvägar som tidigare garanterats av utbildningen. Man blev inte ens adjunkt i landsorten på sina tre betyg i litteraturhistoria. Många som kände sig kallade att syssla med litteratur eller teater hävdade att de hade rätt därtill utan att ha prelorat det investeringsarbete - klassikerläsning, scen-skola, sommarvikariat på kultur-

redaktionerna, värnplik som frilansskribent - som tidigare utgjort förutsättningen för inträde och erkännande på dessa fält. Rätten att syssla med och uttala sig om litteratur eller teater legitimerades i stället med politisk klarsyn: rött, men inte expert, om man så vill. Dessa nya inträdanden i kulturlivet byggde med andra ord sin legitimitet på allianser med andra fält, i synnerhet politikens och samhällsdebattens.

De skapade egna positioner: stenciltidskrifter, författarförlag och fria teatergrupper. De påverkade institutioner som DN och Ord & Bild, under en period to m BLM, och ställde till med överbefolkning och oreda inom litteraturens, teaterns och andra fält kring vilka gränserna luckrades upp och tojdes ut.

Undantagstillstånd

Detta var, tror jag, ett undantagstillstånd. Från slutet av sjuttitalet började de intellektuella fälten att sluta sig igen. Normal-tillståndet återställdes. Åter krävdes av nya inträdande att de var hemmastadda i tex det litterära fältets egna traditioner och diskussionsteman.

Gellerfelt tilldelades uppgiften att fördöma gränsupplösningar mellan konst och politik, litteratur och privatliv, tal och skrift, författare och publik, varmed han samtidigt fördömde de något äldre konkurrenter som på andra kulturreddaktioner hade byggt sina positioner på gränsoverskridande och allianser med andra fält.

Strategin gick ut på att urholka värdet av de investeringar som hade fört dem till dessa positioner och på så sätt ifrågasätta deras rätt att tala och döma om litteratur. Därför alla beskyllningar mot DN-skribenter för att omhulda pornografi och prostitution, knarkliberalism, flumpedagogik, kvinnosak med mera sådant.

Till detta det tidiga åttitalets spel om positioner hörde att SvD:s kultursida sedan många år hade funnit i bakvatten och först 1980 med debatten om "vänsterfascismen" och Gellerfelts inträde tillvann sig ett initiativ.

Glädjen blev emellertid kortvarig, vilket jag skall återkomma till i en artikel med den sk poststrukturalismdebatten som exempel.

DONALD BROADY

AVSKRIFT

Donald Broady, "Litteraturkritiken efter 70-talets undantagstillstånd. Modernismen blir påbjuden ordning", *Dagens Nyheter*, 28 juni 1984, p. 4

Litteraturkritiken efter 70-talets "undantagstillstånd": Modernismen blir påbjuden ordning

LITTERATUREN flyr politiken. På åttitalet har dokumentär och realism blivit passé. Politisk medvetenhet har lämnat plats för språklig. Så har det sagts bl a i förra sommarens DN-debatt om dikten och dokumentären.

Hur har denna sanning producerats?

Inom författarkåren är den långtifrån självklar, inte ens bland dem som utpekats som representanter för omsvängningen. Stig Larsson har sagt att han inte betraktar sig som modernist utan som realist samt att det skrivs för lite bra realistisk litteratur här i landet.

Lars Norén vållade i höstas bestörtning med sitt beslut att tills vidare inte skriva för svenska scener på grund av åsiktspolisiära inslag i den tidningsdebatt där "Norenvågen" har tagits till intäkt för den politiska dramatikers reträtt. Och i ett radiosamtal har en annan uppburen författare, Ernst Brunner, berättat om erfarenheter från Bonniers förlag:

"Det är en hel uppsjö yngre författare som nu släpps fram av förlagen. Jag kan väl räkna till ett tjugotal verk som jag läst som kunde kallas krångliga böcker och ingenting annat. Jag tror att del är en medveten förslagspolicy, eftersom minst lika många politiska romaner inkommer i manusform men ingen av dessa romaner antas för publicering utan man söker sig nya vägar genom att många gånger ofärdig litteratur i hopp om författaren framöver kanske ska kunna ingå i det man vill se som en ny trend inom den yngre svenska litteraturen."

Förlagsbranschen bidrar alltså, tillsammans med vissa litteraturkritiker i Stockholm, till att det har blivit möjligt att tala om ett nytt litterärt klimat i vilket "den kollektiva och privata verkligheten har övergivits till förmån för ett engagemang i Texten, den rena litteraturen, som bara har en relation till sig själv och strävar efter det rena uttrycket, befriat från all mening", för att citera den SvD-recensent som 9/9 1983 skrev om en debutroman av en jämnårig litteraturkritiker vid samma tidning, Mats Gellerfelt.

Intellektuellt fält

Det följande försöket att sociologiskt förklara detta klimatskifte utgår från en läsning av huvudstadstidningarnas kultursidor som Mikael Palme och jag företog 1980–82, inspirerade av den franske antropologen och sociologen Pierre Bourdieu.

Låt oss försöka förstå den svenska litteraturkritiken som ett intellektuellt fält i Bourdieus mening, dvs ett avskilt område för konkurrens där "investeringar" i form av viss läsning och hemmastaddhet i vissa miljöer avkrävs dem som vill vinna inträde. I detta fält gör "insatser" genom ställningstaganden till aktuella frågor, och där finns vinster att hämta, såsom publiceringsmöjligheter och erkännande som kritiker.

Den gemensamma fråga som står på spel i litteraturkritiken gäller hur litteratur och kritik bör skrivas. Övertygelsen att detta är en fråga som det är mödan värt att strida om förenar samtliga deltagare och möjliggör fortsatt spel efter omgrupperingar och palatsrevolutioner. Det mest skandalösa regelbrottet vore att börja strida inte om vad det ena eller andra författarskapet är värt, utan om vad strider om författarskap är värda.

Ett enkelt sätt att synliggöra kraftlinjerna inom litteraturkritiken fält är att – som när man strör järnfilspån i ett magnetfält – studera hur unga och nya kritiker tas emot av de etablerade och vilka orienteringsmöjligheter och rörelseriktningar som fältet tilldelar dem. Mycket lärorikt var att följa Mats Gellerfelts inträde på SvDs kultursida.

Smakdomare

Han trädde in som smakdomare och behandlade litteraturen som en rännarbana där socialrealister, bekännelselitteratörer och överlevande vänsterpropagandister från 68 hamnat på jumboplats medan författare som lärt av den latinamerikanska romanen tagit täten. Utan krus rangordnade han dagens författare och kommenderade rättning i ledet, utpekande Joyce, Eliot och Ekelöf till riktkarlar; modernismen inte som gränssprängning men som påbjuden ordning

Gellerfelt utfärdade 1980 rekommendationer som påminner om Exportrådets:

"Jag har bara velat påtala det självklara i att varje estetiskt medveten konstnär av egenintresse följer de internationella strömningarna och intresserar sig för konsten där den f n är mest utvecklad. Så har svenska författare gjort förut med internationellt känt resultat."
(SvD 4.11.80)

Därmed sa han också något annat: det som skänker litterära verk värde är förbindelser med annan litteratur. Han berömde diktsamlingar genom att understryka att det finns "lärdom, allusioner och citat" i dem, lyfte fram mytens betydelse med hänvisning inte till antropologerna, utan till Eliot, och försökte rättfärdiga en udda genre som nonsensversen genom att försäkra: "T. S. Eliot älskade den liksom Ekelöf och Joyce".

Vidare var det rätten att tala om litteratur som stod på spel tillsammans med rätten att tysta dem som inte talar rätt, det vill säga de litteraturskribenter som i sin kritik uttalar sig om annat än inomlitterära förbindelser. Låt mig antyda en tänkbar förklaring till att Gellerfelt, 25-årig, bereddes tillfälle att skriva detta i SvD 1980.

Tio år tidigare hade en konsekvens av sextitalets utbildningsexplosion varit att horder av tjugofemåringar funnit sig utestängda från sådana karriärvägar som tidigare garanterats av utbildningen. Man blev inte ens adjunkt i landsorten på sina tre betyg i litteraturhistoria. Många som kände sig kallade att syssla med litteratur eller teater hävdade att de hade rätt därtill utan att ha presterat det investeringsarbete – klassikerläsning, scenskola, sommarvikariat på kulturredaktionerna, värnplikt som frilansskribent – som tidigare utgjort förutsättningen för inträde och erkännande på dessa fält. Rätten att syssla med och uttala sig om litteratur eller legitimerades i stället med politisk klarsyn: röd men inte expert, om man så vill. Dessa nya inträdanden i kulturlivet byggde med andra ord sin legitimitet på allianser med andra fält, i synnerhet politikens och samhällsdebattens.

De skapade egna positioner: stenciltidskrifter, författarförlag och fria teatergrupper. De påverkade institutioner som DN och Ord & Bild, under en period t o m BLM, och ställde med överbefolkning och oreda inom litteraturens och andra fält kring vilka gränserna luckrades upp och töjdes ut.

Undantagstillstånd

Detta var, tror jag, ett undantagstillstånd. Från slutet av sjuttitalet började de intellektuella fälten att sluta sig igen. Normaltillståndet återställdes. Åter krävdes av nya inträdande att de var hemmastadda i t ex det litterära fältets egna traditioner och diskussionstema.

Gellerfelt tilldelades uppgiften att fördöma gränsupplösningarna mellan konst och politik, litteratur och privatliv, tal och skrift, författare och publik, varmed hans samtidigt fördömde de något äldre konkurrenter som på andra kulturredaktioner hade byggt sina positioner på gränsöverskridande och allianser med andra fält

Strategin gick ut på att urholka värdet av de investeringar som fört dem till dessa positioner och på så sätt ifrågasätta deras rätt att tala och döma om litteratur. Därför alla beskyllningar mot DN-skribenter för att omhulda pornografi, knarkliberalism, flumpedagogik, kvinnosak med mera sådant.

Till detta det tidiga åttitalets spel om positioner hörde att SvDs kultursida sedan många år funnits i bakvatten och först 1980 med debatten om "vänsterfascismen" och Gellerfelts inträde tillvann sig ett initiativ.

Glädjen blev emellertid kortvarig, vilket jag skall återkomma till i en artikel med den s k poststrukturalismdebatten som exempel.

DONALD BROADY